

Олександр БАРАНОВСЬКИЙ

доктор економічних наук, професор, Академія фінансового управління,
Київ, Україна, bai.professor@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5505-5098

КРИПТОВАЛЮТА: СУТНІСТЬ, ЧИННИКИ І ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Вступ. Значущість і актуальність дослідження розвитку криптовалютного ринку зумовлені цифровізацією суспільства, її проникненням в усі сфери життєдіяльності країн, включно із фінансовою сферою, трансформацією її регулювання, недопущенням виходу ринку криптовалют за межі правового поля і реалізації негативних наслідків використання криптовалюти.

Мета – розкрити сутність криптовалюти, визначити її чинники і проблемні питання функціонування.

Результати. Проаналізовано підходи до тлумачення поняття “криптовалюта”. Визначено сутність криптовалюти, її відмінності, привабливість і супутні негативні процеси. Наведено авторське бачення сутності криптовалюти. Охарактеризовано закономірності й особливості регулювання криптовалютного ринку в країнах світу, з’ясовано негативні наслідки відсутності / недосконалості такого регулювання. Наголошено на значущості фінансового моніторингу у цій сфері.

Висновки. За всіх плюсів і мінусів впровадження криптовалюти необхідно сформувати досконалу дозвільну систему, чітко визначити регулятора, порядок її емісії, використання, сфери застосування, характер оподаткування; визначити співвідношення криптовалюти з іншими валютними активами; забезпечити державний контроль за цією сферою, включно з відповідним розвитком і вдосконаленням чинного фінансового моніторингу.

Ключові слова: криптовалюта, біткоїн, майнінг, економічна безпека, фінансова безпека, фінансовий моніторинг, цифровізація, блокчейн.

Рис.: 1, бібл.: 20.

Oleksandr BARANOVSKYI

Dr. Sc. (Economics), Prof., Academy of Financial Management, Kyiv, Ukraine,
bai.professor@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5505-5098

CRYPTOCURRENCY: ESSENCE, FACTORS AND PROBLEMATIC ISSUES

Introduction. The significance and relevance of researching the development of the cryptocurrency market are driven by the digitalization of society, its penetration into all areas of

life, including the financial sector, the transformation of its regulation, the need to prevent the cryptocurrency market from operating outside the legal framework, and mitigating the negative consequences of cryptocurrency use.

The purpose of the article is to clarify the essence of cryptocurrency, identify its determining factors, and explore the key issues in its functioning.

Results. Various approaches to interpreting the concept of "cryptocurrency" have been analyzed. The essence of cryptocurrency, its distinctive features, attractiveness, and associated negative processes have been identified. The author's perspective on the nature of cryptocurrency is presented. The patterns and peculiarities of cryptocurrency market regulation in different countries have been characterized, identified the negative consequences of the absence. The importance of financial monitoring in this sector has been emphasized.

Conclusions. Despite the advantages and disadvantages of cryptocurrency implementation, it is essential to establish a well-structured regulatory system, clearly define the regulatory authority, determine the issuance process, usage, application areas, and taxation framework; establish the relationship between cryptocurrency and other financial assets; and ensure state oversight of this sector, including the appropriate development and enhancement of financial monitoring mechanisms.

Keywords: cryptocurrency, Bitcoin, mining, economic security, financial security, financial monitoring, digitalization, blockchain.

JEL Classification: D53, E44, G15.

Постановка проблеми. Поява криптовалюти (criptocurrency), а нині налічується безліч її різновидів, загострила проблему забезпечення безпеки як фінансової системи, економічної безпеки держави і суб'єктів господарювання, так і національної безпеки загалом; з'ясування впливу експансії криптовалют на грошово-кредитну політику центральних банків і фінансову безпеку банківських секторів; визначення тенденцій і системи індикаторів розвитку криптовалютного ринку. Еволюція валюти, створеної Сатоші Накамото (чи людиною під таким псевдонімом) у 2009 р., – біткоїна (від bit – одиниця інформації і coin – монета) з першим курсом приблизно 0,00076 дол. як певної відповіді на світову фінансову кризу 2008–2009 рр. свідчить про перехід віртуальної валюти, застосованої виключно IT-фахівцями й їхніми співтовариствами, до платіжних засобів, що, хоча й частково, але почали виконувати функції грошей як

засобів обігу і платежу, світових грошей, а також інвестиційного активу, що обслуговується майже 200 криптовалютними біржами і понад 100 криптовалютними хедж-фондами та криптовалютними холдингами, що використовуються в не грошових цілях. Позаяк запланована емісія біткоїнів становить не більше 21 млн (за прогнозами, цей параметр буде досягнуто в 2033 р.), щороку їх випускають все менше і менше. На початок 2018 р. капіталізація ринку криптовалюти вимірювалася у 820 млрд дол., а наприкінці 2021 р. – у понад 3 трлн дол. У 2021 р. обіг криптовалют в Україні Мінцифрою оцінювався в 1 млрд грн на добу, тоді як Комітетом ВРУ з питань антикорупційної політики – в 150–200 млн дол., а загальна капіталізація віртуальних активів – у понад 2 млрд дол., що відповідало приблизно 1% світових фінансових активів. За Глобальним індексом сприйняття криптовалют у 2021 р., Україна увійшла до 20 кращих

країн у загальному рейтингу глобальної платформи Chainalysis, що засвідчувало вагомий потенціал України у створенні ринків капіталу [1]. На 2022 р. існувало понад 10000 криптовалют. Експерти вважають, що у глобальних фінансах криптовалюти виступають інструментом демократизації суспільства, і чисельність їх прихильників зростає. Згідно із результатами досліджень Chainalysis, у 2022 р. інвестування у віртуальні активи належали до ТОП-5 тенденцій венчурних інвестицій, а глобальний обсяг трансакцій у криптовалюті становив близько 15,8 трлн дол. [2]. За Global Crypto Adoption Index, у 2022 р. Україна посіла третє місце серед 146 країн після Філіппін та В'єтнаму щодо використання криптовалюти. До ТОП-5 увійшли також Індія та США.

Нині у світі існують доволі істотні відмінності між частками респондентів, що володіють криптовалютою у різних країнах (рис. 1).

У 2024 р. перетинання біткоїном позначки 100 тис. дол. було зумовлено наслідками пандемії COVID-19, політикою кількісного пом'якшення в США і Європі, локальними війнами, що вплинуло не лише на стан крипторинку, а й поведінку інвесторів.

Складність точного визначення обсягів ринку криптовалют зумовлена її великою кількістю та швидким зростанням, екстремальною волатильністю і конфіденційністю. Тема криптовалют сьогодні на порядку денному законодавців, центральних банків й інших регуляторів фінансових ринків розвинених країн і країн, що розвиваються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика криптовалюти, її сутності, особливостей, зв'язку з фондовим ринком, потенціал використання біткоїна, порівняно з іншими криптовалютами валютами, зв'язку криптовалюти з грошово-кредитною політикою висвітлена у працях нобелівських лауреатів Ж. Тироля і Р. Шиллера, а також таких дослідників, як: Л. Гіл-Алана, Е. Абака, М. Рохо, Д. ван Вейк, С. Гарсія, Б. Зауер, Н. Кобліц, А. Менезес, Л. Кокко, Дж. Конкас і М. Маркезі, Л. Крістоуфек, С. Кума, Дж. Одей-Менса та Р. Аманама, Р. Малладі і П. Діерія, Т. Нгуєн, Б. Нгуєн, К. Нгуєн і Х. Фам, М. Паласік, А. Піотровська, Т. Вишневецький, Р. Котковський, Дж. Пітерс і С. Віванко, А. Хейс, П. Чаян, М. Райчаньова і А. Канц, Е. Чеа і Дж. Фрай, Е. Уркгарт і Х. Чжан, М. Кужелев, Д. Олійник.

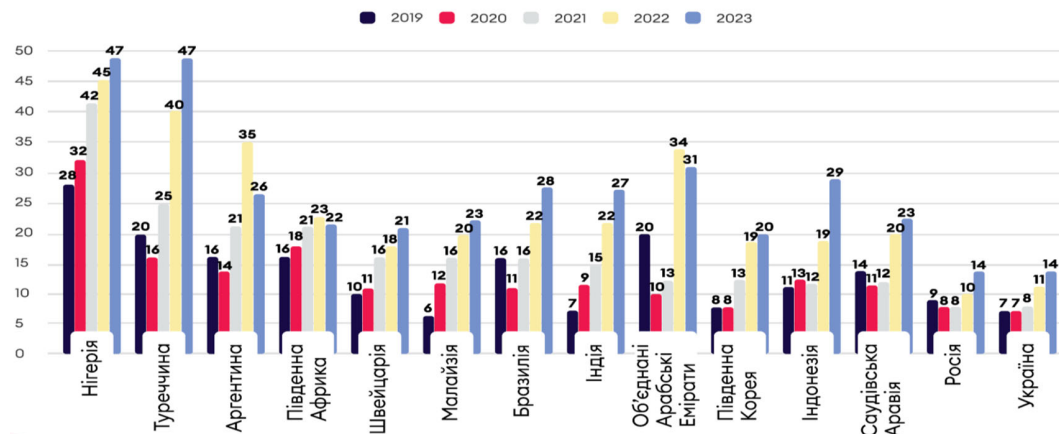

Рис. 1. Частка респондентів, що володіють криптовалютою у різних країнах, за 2019–2023 рр. [3]

Утім в економічній та юридичній літературі відсутнє однозначне тлумачення поняття “криптовалюта”, її особливостей, позитивних і негативних наслідків впровадження в життєдіяльність окремих країн і світової спільноти загалом.

Метою статті є розкриття сутності криптовалюти, визначення її чинників і проблемних питань функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі, законодавстві і правозастосовній практиці відсутнє усталене визначення сутності криптовалюти, її відмінностей, переваг і недоліків, що спричинює трансформацію інструментів її регулювання виключно в межах територіальних кордонів, а не в світовому масштабі; відсутність підходів до регулювання ринків криптовалют. А відтак, ці питання потребують подальших досліджень.

В. Сословський та І. Косовський визначають криптовалюту як засіб розрахунків, який не має матеріальної форми, а існує у вигляді програмного коду, із застосуванням криптографічних методів захисту, випуск та облік якого найчастіше є децентралізованим та відомим учасникам розрахунків; а також системою платежів, яку утворюють одиниця розрахунку та операції з нею [3]. Т. Желюк і О. Бречко зазначають, що це стабільний універсальний інструмент глобальних фінансових платежів і водночас фінансовий інструмент з високою капіталізацією, що є конкурентною формою міжнародного переливу капіталу [4]. У. Молчанова і Ю. Солодковський розглядають криптовалюту як фідуціарну цифрову валюту, валютний курс якої встановлюється на підставі режиму вільного плавання як результат попиту і пропозиції на валютному ринку з повною відсутністю контролю ЦБ [5]. М. Кужелев наголошує, що це швидкий та доволі надійний фінансовий актив і цифровий засіб обміну та

здійснення розрахункових операцій, заснований на поєднанні окремих елементів грошової системи та певних принципів криптографії [6].

За МВФ, криптовалюти не є валютами, а радше активами, інвестування в які є високоризикованим [7]. Банк міжнародних розрахунків тлумачить криптовалюти як платіжні засоби з такими характеристиками [8]:

1. Електронні: криптовалюти зберігаються і використовуються в транзакціях у цифровому вигляді.
2. Використання peer-to-peer (P2P) транзакцій: криптовалюти можуть функціонувати як готівка, позаяк будь-які дві людини можуть напяму взаємодіяти один з одним, але відрізняються від типової системи електронних платежів, де посередницька фінансова установа полегшує транзакцію.
3. Відповідальність не несе ніхто: криптовалюти відрізняються практично від усіх інших паперових чи електронних грошей, що є зобов'язаннями емітентів.

ЄЦБ називає криптовалюти децентралізованими двосторонніми схемами використання віртуальних валют. При цьому під віртуальною валютою розуміється цифрове відображення цінності, емітоване не ЦБ, не кредитним інститутом і не іншим інститутом – емітентом електронних грошей, яке за певних умов може використовуватися як альтернатива грошам. Схеми віртуальних валют – термін, що використовується для характеристики цінності і вбудованого механізму її передавання [9].

Натомість FATF визначає віртуальний актив як цифрове представлення вартості, яке може цифровим чином обертатися чи переказуватися і бути використано для цілей платежу чи інвестицій, а також виконує функції засобу обміну, одиниці рахунку і/або сховища цінності.

Отож, криптовалюту можна тлумачити як:

- 1) віртуальну валюту (за звітами Світового банку і ЄЦБ); децентралізовану віртуальну валюту (за класифікацією комісії з фінансових злочинів при міністерстві фінансів США);
- 2) децентралізовану віртуальну валюту;
- 3) цифровий (інколи як спекулятивний) актив, що відрізняється унікальним переліком функцій і характеристик;
- 4) товар (сінгапурські податкові органи);
- 5) віртуальну власність;
- 6) новий різновид грошей, що існує паралельно з традиційними грошима, проте істотно від них відмінний;
- 7) частину глобальної фінансової системи;
- 8) цифрову валюту, що використовує криптографію для забезпечення й боротьби з т.з. репліками;
- 9) цифрову майнову цінність – засіб платежу, що не прирівнюється до валюти чи електронних грошей;
- 10) децентралізований цифровий вимірник вартості – засіб обміну, збереження вартості, одиниця обліку;
- 11) розподілену систему записів, що не може прирівнюватися до валютно-грошових операцій;
- 12) інноваційну мережу платежів, що використовує р2р технологію без центрального органу контролю за транзакціями;
- 13) інструмент протидії монополізації державою емісії грошових знаків / валютний монополії;
- 14) додаткові інвестиції в економіку.

На наш погляд, криптовалюта – це не уречевлена і незабезпечена, децентралізована і анонімна, висококапіталізована й високоризикова цінність, випуск і обіг якої базується на математичних алгоритмах, ланцюжку блочних транзакцій, технології розподілених реєстрів і захищений методами криптографії, яка призначена для обігу, купівлі-продажу, обміну, розрахункових і

платіжних операцій, накопичення, виконання функцій світових грошей, інвестування.

Відмінностями криптовалют є: їхня участь у зміні усталеної фінансової парадигми; більша конфіденційність (позаяк будь-яка фінансова установа не може її цілковито гарантувати) і безпека, що не має аналогів; відсутність посередників; неможливість впливу на їхній курс урядів окремих країн; здійснення грошово-кредитної політики без центральних банків, уряду і корпорацій; нижчі фінансові та часові витрати на обслуговування; більша віддача від інвестицій і прибутковість; майнінг на основі технології блокчейн; універсальність, обмінюваність і накопичуваність; уніфікованість платіжних технологій.

Привабливість криптовалюти зумовлюється наявністю численних способів заробітку від її використання: її біржової / платформової / за допомогою криптообмінників, криптофондів, криптоматів, криптокарт відомих платіжних систем купівлі-продажу; майнінгу (видобутку криптовалюти); інвестицій (передавання активів у довірче управління); спеціальних ігор (роздавання криптовалюти шляхом постійного перебування в інтернеті); швидкістю транзакцій; можливістю купувати на неї все – від жетонів на метро до автомобілів; полегшення руху платежів і розрахунків між фінансовими інститутами; спрощенням транскордонних платежів; відсутністю комісій при здійсненні операцій; наявністю унікального захисного коду у вигляді електронного підпису; неможливістю вилучати, заморожувати й підробляти активи, генерувати більше криптовалюти, ніж це передбачено алгоритмом (для кожного різновиду криптовалюти передбачена “стеля” випуску), а також скасувати транзакції; достатнім часом для підбору і аналізу власного портфеля інвестицій; відсутністю необхідності щоденно стежити за зміною вартості акти-

вів; зростанням популярної криптовалюти з часом за рахунок збільшення кількості користувачів за обмеженої емісії (наприклад, передбачено емісію 21 млн біткоїнів); несхильністю до інфляції. За оцінкою Банку Англії, запровадження криптовалюти спричинить зростання ВВП на 3% завдяки зниженню відсоткових ставок і трансакційних витрат. При цьому капіталізація криптовалютного ринку, за різними оцінками, перевищує капіталізацію фондових ринків багатьох країн з ринками, що формуються, і що розвиваються.

Основними причинами, що заохочують до користування криптовалютою, є [10]: розширення інвестиційного портфеля; розгляд криптовалютних операцій як азартної гри; бажання не втратити можливість придбати криптовалюту; можливість складання довгострокового плану накопичень, зокрема формування пенсійного фонду; політичні та ідеологічні причини, зокрема недовіра до фінансової системи.

Водночас використання криптовалюти може супроводжуватися й такими негативними процесами, як: нерегульованість (відсутність усталених правил її майнінгу й обігу та надання інформації про її наявність та єдиного емісійного центру, який гарантував би майнове забезпечення); можливість витіснення реальних національних валют; екстремальна волатильність; ненульова ймовірність краху будь-якої криптовалюти; наявність схем і здійснення безконтрольних фінансових операцій; привабливість для шахраїв унаслідок анонімності суб'єктів правовідносин, ухилення від оподаткування; спосіб уникнення валютного регулювання; відмивання "брудних" грошей, фінансування тероризму і поширення зброї масового знищення та наркоторівлі й торівлі людьми; зростання ризиків порушення прав споживачів, екологічних ризиків; не виключення змови в умовах самостійного

управління криптовалютою; не гарантованість захисту інвесторів; можливість втратити кошти у разі втрати паролі; складність визначення органами фінансового моніторингу платоспроможності суб'єктів ринку криптовалюти; не інформування біржами учасників біржових торгів про високі ризики придбання криптовалюти; зниження рентабельності майнінгу; схильність віртуальних гаманців до кібератаки; неможливість оцінки внутрішньої вартості внаслідок відсутності реального забезпечення; "заморожування" власних коштів на кілька років; недостатня ліквідність криптоактивів; зниження державного контролю за учасниками крипторинку. Крім того, за створення криптовалюти зарубіжними розробниками може виникати ризик "цифрової колонізації" держави, а монополізації купівлі криптовалют – виникнення паніки на ринку.

На вартість криптовалюти впливають технологічні, інституціональні й економічні чинники, зокрема кон'юнктура фінансових ринків, використання технології блокчейн, встановлення правил її функціонування в законодавчих актах, ступінь регулювання, популярність і сприйняття її цінності громадськістю, ціни на електроенергію, пандемії, війни.

Для зберігання біткоіна використовують спеціальний додаток – гаманець, що дає змогу створювати адреси в блокчейні, отримувати й відправляти трансакції.

Близько 704 токенів, які з'явилися у 2017 р., припинили існування, не проживши і п'яти років. Такого висновку дійшли дослідники CoinKickoff, вивчивши активність 2400 альткоїнів на крипторинку з 2013 р. Згідно з опублікованими даними, кризовим виявився 2018 р. Тоді зникли 750 токенів. Починаючи з 2013 р., в топі криптовалют за ринковою капіталізацією змогли протриматися лише два активи: біткоїн (BTC) та лайткоїн (LTC). Загалом криптовалюта в

середньому “проживає” трохи більше року, з’ясували CoinKickoff. Основною причиною провалу є слабкі торги: лише деякі проекти можуть підтримувати активні обсяги торгів. Проекти також часто закриваються через те, що з самого початку замислювалися як шахрайські схеми для обману інвесторів [11].

У багатьох країнах відсутні дозволи на застосування криптовалют (зокрема, в Бангладеш, Болівії, Бразилії, Венесуелі (заборона майнінгу криптовалют); у В’єтнамі, Гібралтарі, Еквадорі, Єгипті, Ісландії, Конго, Південній Кореї (заборона на криптовалютні операції для фінансових установ), а в Китаї – дозвіл існує для фізичних осіб, тоді як юридичним особам це заборонено). При цьому, скажімо, в Китаї центробанк визначає її як віртуальний товар, а не як гроші, що не має правового статусу, тому його не можна використовувати на валютному ринку, фінансові функції організацій не поширюються на цю валюту. В Таїланді, попри визнання криптовалют однією із форм безготівкових розрахунків, її заборонено використовувати для платежів. У США обіг криптовалют регулюється в штатах Вашингтон, Нью-Йорк, Південна Кароліна, Джорджія, Пенсільванія, Нью-Мексико, Нью-Гемпшир, а в решті не регулюється. В ОАЕ запроваджені вимоги з ліцензування обмінних майданчиків й ідентифікації користувачів. В Австралії чинний кодекс поведінки учасників ринку криптовалют, створена саморегулююча організація, діють вимоги до реєстрації обмінних майданчиків і провайдерів криптовалютних гаманців, ідентифікації користувачів.

У 2015 р. Європейський суд визначив трансакції з біткоїнами належними до платіжних операцій з валютами, монетами і банкнотами та рекомендував країнам-членам ЄС виключити криптовалюту із переліку активів, що підлягають обкладанню ПДВ. Європейський центральний банк наголосив на можливості застосування віртуальних

криптосхем. Рекомендації регулятора є і в США, Великій Британії, Німеччині, Норвегії і Швеції. В Японії, де згідно з законом “Про криптовалюту” від 01.04.2017 легалізовані цифрові валюти, біткоїн визнається цінністю, подібною активам (asset-like values), прирівняний до ені, платформи і криптообмінники реєструються, а операції в криптовалютах звільнені від 8%-го податку на споживання. А, скажімо, в США прибуток від криптовалют оподатковується. У Гонконгу ж не стягується ПДВ з операцій з цифровими валютами, в Сінгапурі оподатковуються зареєстровані компанії й індивідуальні підприємці, які реалізують товари / послуги за цифрову валюту чи займаються обміном біткоїна. Водночас довгострокові інвестиції в біткоїн не оподатковуються, позаяк з приросту капіталу податки не стягуються.

Заходи з регулювання криптовалют переважно зводяться до реєстрації / ліцензування обмінних майданчиків, визначення їхнього мінімального капіталу, розміру трансакцій, ідентифікації користувачів в цілях ПВГ/ФТ, оподаткування учасників обігу, надання звітності, захисту прав споживачів, установлення відповідальності за порушення вимог.

Варто звернути увагу на те, що Міністерство фінансів Німеччини офіційно визнало біткоїн фінансовим інструментом і внесло відповідні зміни до Банківського кодексу, Франція рекомендувала утриматися від його використання, а Фінляндія розглядає його не як валюту, а як сировинний товар. Як товар визнає криптовалюту і Канадське агентство з доходів. У Сальвадорі в 2021 р. криптоактиви визнано законним платіжним засобом, а фінансова комісія Законодавчих зборів Сальвадору затвердила трастовий фонд у розмірі 150 млн дол – для підтримки плану з легалізації біткоїна. Легалізували його також Філіппіни, Гонконг, Південна Корея, Австралія і Сінгапур.

Загалом у світовій практиці виокремлюють три моделі правового регулювання криптовалют: негативне ставлення / повна / часткова заборона / невизначеність її статусу; дозвіл на емісію; програма збалансування правової структури і мінімізації ризиків. А позиції країн у цьому питанні зводяться до позитивно-вичікувальної (північна Америка, частина ЄС, Китай), нейтральної.

Відсутність належного регулювання / заборона криптообігу унеможлиблює моніторинг руху коштів і контролю за операціями, ідентифікацію в цілях ПВГ/ФТ; спричинює зростання кількості недобросовісних й шахрайських схем, неможливість арбітражу фінансових спорів, неконтрольоване зростання обігу віртуальних валют, зростання тіньового обігу, виведення операцій з криптовалютою за межі юрисдикцій.

Унаслідок розширення сфери застосування біткоіна, частка капіталізації якого становить близько 58% в сукупній капіталізації всіх криптовалют, їх використовували, за окремими оцінками, приблизно 2–5 млн осіб у світі [12].

Недаремно відомі банкіри наголошують, що якщо влади не діятимуть випереджаюче, криптовалюти можуть стати більш взаємопов'язаними з основною фінансовою системою і становити загрозу фінансовій стабільності [13], позаяк чим більше криптовалют розглядатимуться як валюта, чим швидше вони зростатимуть, тим більше продукуватимуть викликів у грошово-кредитній політиці.

У 2014 р. ФРС і Федеральна консультативна рада назвали біткоін загрозою банківській системі, економічній діяльності і фінансовій стабільності, а Рахункова палата США закликала звернути увагу на захист прав споживачів, які використовують криптовалюту. У 2022 р. ФБР США після висунення Мінюстом парі з Нью-Йорка звинувачення у відмиванні біткоінів на суму понад

4,5 млрд дол., які були вкрадені в 2016 р. під час злому біржі Bitfinex, створило підрозділ для аналізу блокчейну та контролю над віртуальними активами і їхньої можливої конфіскації [14].

Немає однозначної позиції щодо криптовалют і у банківських установ: одні категорично проти них, позаяк, на їхню думку, вони становлять пряму загрозу банківському сектору, а інші створюють криптопродукти, що відповідають запитам клієнтів.

В Україні позиція держави стосовно криптовалют зазнала певної трансформації. Так, її статус не визначений, а НБУ в роз'ясненні від 10.11.2014 р. про правомірність використання в Україні віртуальної валюти / криптовалют наголосив, що такі розрахунки суперечать законодавству України, а держава не відповідає за можливі ризики і втрати, пов'язані з використанням біткоіна. Утім лише за 2022 р. українські чиновники подали 1428 декларацій з криптовалютою.

У 2021 р. Президент України ветовав законопроект про віртуальні активи, в якому зазначалося, що віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги) [15]. У 2022 р. був ухвалений Закон України "Про віртуальні активи", що відносить послуги, пов'язані з віртуальними активами, до фінансових послуг, а регулювання ринку віртуальних активів покладає на НКЦПФР і НБУ.

Наслідками російсько-української війни є й зростання цін на енергоносії, порушення логістики, посилення нестабільності фінансових ринків, що дало новий поштовх для розвитку ринку криптовалютних активів. Неспровокована російська агресія щодо України спричинила загострення потреб в оперативних, безпечних платежах, в надійних інструментах збереження заощаджень домогосподарств та бізнесу, швидкому пе-

реказі коштів, допомозі українській армії для забезпечення захисту країни, гуманітарній допомозі українському народу, у вивезенні коштів біженцями, допомозі родичам та друзям, що постраждали від війни, що обумовило суттєві трансформації ринку криптовалютних активів. Саме криптовалютні активи з їх специфічними характеристиками в частині анонімності, мінімального регулювання або його відсутності в окремих країнах, швидкості розрахунків та мінімальних комісійних за здійснені операції сприяли вибору споживачів на їх користь як в Україні, так і за її межами.

Завдяки таким характеристикам криптовалют в умовах нестабільності залишаються популярним інструментом на платіжному та інвестиційному ринках (нагадаємо, вони виникли внаслідок викликів фінансової кризи 2008 р.). Підтвердження їх унікальних характеристик було отримано і під час пандемії COVID-19. Російсько-українська війна обумовила посилення зацікавленості щодо дослідження можливостей розвитку криптовалютного ринку в контексті його ліквідності, прибутковості та посилення регулювання [16].

У складі стимулюючих зрушень можна виокремити залучення коштів благодійними фондами та державою, випуск та продаж tokenів NFT, допомогу окремих криптовалютних бірж своїм українським користувачам, зростання кількості суб'єктів господарювання, які пропонують товари та послуги за криптовалюту. Водночас військові дії та обмеження НБУ на переведення гривні в криптовалюту для унеможливлення відтоку коштів за кордон вплинули на діяльність вітчизняних бірж. Так, найстаріша криптовалютна біржа Kucoin перемістила свою штаб-квартиру до Литви, переорієнтувавши свою діяльність на європейський ринок [16].

Для уникнення / мінімізації негативних наслідків запровадження криптовалют, процеси її життєдіяльності мають пере-

бувати під державним фінансовим контролем, в якому суттєву роль має відігравати фінансовий моніторинг. Різного часу регулятори оприлюднювали інформацію про ризики, пов'язані з операціями з криптовалютами, доповнювали чинне законодавство, насамперед, податкове і з протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і поширення зброї масового знищення з використанням криптовалют; намагалися контролювати ці операції завдяки обов'язковому ліцензуванню певних категорій учасників ринку. Проте такі дії все ще перебувають на ранній стадії.

Водночас зростання інвестицій в криптовалюту зумовлює й стрімке поширення нових схем з відмивання грошей, фінансування тероризму і поширення зброї масового знищення, незаконного обігу наркотиків і психотропних речовин, виведення капіталів за межі країн, що інтенсивно дрейфують з фінансово-кредитної в інші сфери життєдіяльності країн, включно на майданчики з конверсії криптовалют. Злочинців приваблюють відсутність єдиного емітента криптовалют, юрисдикційних кордонів, уможливлення мікроплатежів (можливе подрібнення однієї одиниці до 1/10 у восьмому ступеню), низька собівартість. З огляду на це, FATF пропонує стандарти регулювання і контролю за обігом віртуальних активів [17–18].

При цьому варто зазначити, що окремі криптобіржі працюють за стандартом KYC (обов'язкова ідентифікація клієнта), а відтак, висловлюється й думка: якщо криптовалютна платформа належним чином виконує свою роботу, ідентифікує користувачів, моніторить трансакції – у неї є більше можливостей для контролю нелегальної діяльності, ніж у традиційних фінансових інституцій. Наприклад, великий банк не може контролювати вхідні та вихідні потоки коштів так, як це може робити криптовалют-

на біржа. Сучасні інструменти для аналізу роблять публічною будь-яку трансакцію, і можна одразу побачити переміщення кількох мільйонів доларів. Публічний блокчейн дає змогу використовувати дуже ефективні інструменти моніторингу та розслідування трансакцій на рівні правоохоронних органів. Українські правоохоронні органи були більш, ніж адаптовані до розслідувань нелегальної діяльності з використанням криптовалют. Але впровадження нових рівнів нормативних регулювань, як це відбувається в Україні, залучає не тільки більшу кількість користувачів, а й більшу кількість компаній, що зацікавлені у побудові легального бізнесу. Нові норми регулювання цієї індустрії не лише дають змогу ефективніше боротися з нелегальною активністю, а й допоможуть захистити пересічних користувачів, наприклад, від наслідків банкрутства криптокомпаній чи будь-яких негараздів із використанням цифрових активів [19].

Висновки. Таким чином, основними проблемними питаннями, які потребують вирішення на сучасному етапі розвитку для впорядкування обігу віртуальних активів в Україні, є [20]: 1) класифікація та аналіз криптоактивів відповідно до міжнародних та європейських нормативно-правових актів і стандартів згідно з їхніми основними характеристиками та економічними цілями; 2) визначення характеристик віртуальних активів; 3) адаптація розділеної та децентралізованої книги трансакцій до технології блокчейн, онлайн-ових однорангових або користувальницьких платформ у платіжній інфраструктурі до законодавства ЄС; 4) встановлення вимог до фінансових установ стосовно проведення оцінки ризиків з питань фінансового моніторингу на основі ризик-орієнтованого підходу до запровадження нових технологій, продуктів та практик і застосування відповідних заходів щодо управління та зниження ризиків, які

виконують функції державного регулювання та нагляду; 5) упровадження суб'єктами первинного фінансового моніторингу аналізу видів діяльності з віртуальними активами, зокрема тих, які пов'язані з його клієнтами, географічним розташуванням держави реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів, видом товарів та послуг; 6) посилення транскордонної співпраці й міжсекторальної координації та обміну інформацією щодо розвитку віртуальних активів для усунення загроз фінансової стабільності, що виникають у зв'язку з транскордонним та міжгалузевим характером криптоактивів.

Отже, за всіх плюсів і мінусів впровадження криптовалюти необхідно сформувати досконалу дозвільну систему, чітко визначити регулятора, порядок її емісії, використання, сфери застосування, характер оподаткування; визначити її співвідношення з іншими валютними активами; забезпечити державний контроль за цією сферою, включно з відповідним розвитком і вдосконалення чинного фінансового моніторингу. Доцільним також є впровадження блокчейн-страхування бізнесу, що може стати предметом для майбутніх наукових розвідок у цій сфері.

Список використаних джерел

1. В Україні щоденний обіг віртуальних активів становить 1 млрд грн. Але все це у тіні, з жодної операції не сплачують податків. URL : <https://gordonua.com/ukr/blogs/mihail-fedorov/v-ukrajini-shchodennij-oborot-virtualnih-aktiviv-standovit-1-mlrd-grn-ale-vse-tse-v-tini-ni-z-odnijeji-operatsiji-ne-platjatsja-podatki-1571520.html>.
2. Share of respondents who indicated they either owned or used cryptocurrencies in 56 countries and territories worldwide from 2019 to 2024. URL : <https://www.statista.com/statistics/1202468/global-cryptocurrency-ownership/>.
3. Сословський В. Г., Косовський І. О. Ринок криптовалют як система. *Financial and Credit*

Activity: Problems of Theory and Practice. 2016. № 2. С. 236–246.

4. Желюк Т., Бречко О. Використання криптовалют на ринку платежів: нові можливості для національних економік. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2016. № 3. С. 50–60.

5. Молчанова Е., Солодковський Ю. Глобальна сервісна природа сучасних криптовалют. Міжнародна економічна політика. 2014. № 1. С. 60–79.

6. Кужелев М. О. Інтегрування ринку криптовалют у фінансову систему України: теоретичні аспекти. Економічний вісник університету. 2023. № 56. С. 137–142.

7. International Monetary Fund. Money, transformed. The future of currency in a digital world. Finance and Development. 2018. № 55.

8. Bank for International Settlements. Committee on Payments and Market Infrastructure. Digital Currencies, November 2015. URL : <https://www.bis.org/cpmi/publ/d137.htm>; Bank of International Settlements. Central Bank Cryptocurrencies. BIS Quarterly Review, September 2017. URL : https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1709f.pdf.

9. European Central Bank. Virtual currency schemes – a further analysis. ECB Report. February 2015. P. 1–37.

10. Cryptoasset consumer research 2020. URL : <https://www.fca.org.uk/publication/research/research-note-cryptoasset-consumer-research-2020.pdf>.

11. Дослідження показало, що середній термін життя криптовалют становить трохи більше року. URL : <https://www.ukr.net/news/details/technologies/95216328.html>.

12. Schweikert D. Cryptocurrency Tax Fairness Act would counter an IRS rule that may have hampered bitcoin. URL : <https://govtrackinsider.com/cryptocurrency-tax-fairness-act-would-counter>.

13. Money in the digital age: what role for central banks? February 6, 2018. Lecture by Mr. Agustín Carstens, General Manager of the BIS, at the House of Finance, Goethe University, Frankfurt. URL : <https://www.bis.org/speeches/sp180206.htm>.

14. ФБР створює підрозділ контролю за обігом криптовалют. URL : <https://epravda.com.ua/news/2022/02/18/682501/>.

15. Президент ветоував легалізацію криптовалют в Україні. URL : <https://zn.ua/ukr/POLITICS/prezident-vetuvav-lehalizatsiju-kriptoaljuta-v-ukrajini.htm>.

16. Ринок криптовалютних активів під час війни: трансформації та перспективи для України. URL : <https://ants.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/rynok-kryptovalyutnyh-aktyviv-pid-chas-vijny.pdf>.

17. FATF (2012–2020). International Standards of Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. FATF. Paris. URL : <https://www.fatf-gafi.org/recommendations.html/>.

18. Guidelines for a risk-based approach to virtual assets and virtual asset service providers, FATF. Paris, 2019. URL : <https://www.fatfgafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/Guidelines-RBA-virtual-assets.html/>.

19. Криптовалюти – вже давно невідповідний інструмент для злочинців. URL : <https://epravda.com.ua/publications/2023/01/31/696489/>.

20. Олійник Д. І. Обіг віртуальних активів в Україні. URL : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/oliinik.pdf>.

References

1. V Ukraini shchodennnyi obih virtualnykh aktiviv stanovyt 1 mlrd hrn. Ale vse tse u tini, z zhodnoi operatsii ne splachuiut podatki [The daily turnover of virtual assets in Ukraine is UAH 1 billion. But all this is in the shadows, no taxes are paid on any transaction]. Available at: <https://gordonua.com/ukr/blogs/mihail-fedorov/v-ukrajini-shchodennij-oborot-virtualnih-aktiviv-stanovit-1-mlrd-grn-ale-vse-tse-v-tini-ni-z-odnijeji-operatsii-ne-platjatsja-podatki-1571520.html>.

2. Share of respondents who indicated they either owned or used cryptocurrencies in 56 countries and territories worldwide from 2019 to 2024. Available at: <https://www.statista.com/statistics/1202468/global-cryptocurrency-ownership/>.

3. Soslovskyy, V., Kosovskyy, I. (2016). Rynok kryptovalut yak systema [Cryptocurrency market as

a system]. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 2, 236–246 [in Ukrainian].

4. Zhelyuk, T., Brechko, O. (2016). *Vykorystannia kryptovaliuty na rynku platezhiv: novi mozhlyvosti dlia natsionalnykh ekonomik* [Use of cryptocurrency in the payments market: new opportunities for national economies]. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu – Bulletin of Ternopil National Economic University*, 3, 50–60 [in Ukrainian].

5. Molchanova, E., Solodkovskyy, Yu. (2014). *Hlobalna servisna pryroda suchasnykh kryptovaliut* [Global service nature of modern crypto-currencies]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka – International Economic Policy*, 1, 60–79 [in Ukrainian].

6. Kuzheliev, M. (2023). *Intehruvannia rynku kryptovaliut u finansovu systemu Ukrainy: teoretychni aspekty* [Integration of the cryptocurrency market in the financial system of Ukraine: theoretical aspects]. *Ekonomichniy visnyk universytetu – Economic Bulletin of the University*, 56, 137–142 [in Ukrainian].

7. International Monetary Fund. (2018). *Money, transformed. The future of currency in a digital world. Finance and development*, 55.

8. Bank for International Settlements. Committee on Payments and Market Infrastructure (2015). *Digital Currencies*, November. Available at: <https://www.bis.org/cpmi/publ/d137.htm>; Bank of International Settlements. Central Bank Cryptocurrencies. *BIS Quarterly Review*, September 2017. Available at: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1709f.pdf.

9. European Central Bank. (2015). *Virtual currency schemes – a further analysis. ECB Report*, 1–37.

10. Cryptoasset consumer research (2020). Available at: <https://www.fca.org.uk/publication/research/research-note-cryptoasset-consumer-research-2020.pdf>.

11. *Doslidzhennia pokazalo, shcho seredniy termin zhyttia kryptovaliuty stanovyt trokhy bilshе roku* [The study showed that the average lifespan of a cryptocurrency is just over a year]. Available at: <https://www.ukr.net/news/details/technologies/95216328.html>.

12. Schweikert, D. *Cryptocurrency Tax Fairness Act would counter an IRS rule that may have hampered bitcoin*. Available at: <https://govtrackinsider.com/cryptocurrency-tax-fairness-act-would-counter>.

13. *Money in the digital age: what role for central banks?* (2018). Lecture by Mr. Agustín Carstens, General Manager of the BIS, at the House of Finance, Goethe University, Frankfurt. Available at: <https://www.bis.org/speeches/sp180206.htm>.

14. *FBR stvoriuie pidrozdil kontroliu za obihom kryptovaliuty* [FBI creates unit to monitor cryptocurrency circulation]. Available at: <https://epravda.com.ua/news/2022/02/18/682501/>.

15. *Prezydent vetuvav lehalizatsiiu kryptovaliut v Ukraini* [The President vetoed the legalization of cryptocurrencies in Ukraine]. Available at: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/prezydent-vetuvav-lehalizatsiju-kriptoaljuta-v-ukrajini.htm>.

16. *Rynok kryptovaliutnykh aktyviv pid chas viiny: transformatsii ta perspektyvy dlia Ukrainy* [Cryptocurrency asset market during wartime: transformations and prospects for Ukraine]. (2024). Available at: <https://ants.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/rynok-kryptovalyutnyh-aktyviv-pid-chas-vijny.pdf>.

17. FATF (2012–2020). *International Standards of Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation*. FATF. Paris. Available at: <https://www.fatf-gafi.org/recommendations.html/>.

18. FATF (2019). *Guidelines for a risk-based approach to virtual assets and virtual asset service providers*. FATF. Paris. Available at: <https://www.fatfgafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/Guidelines-RBA-virtual-assets.html/>.

19. *Kryptovaliuty – vzhe davno nevidpovidnyi instrument dlia zlochyntsiiv* [Cryptocurrencies have long been an inappropriate tool for criminals]. Available at: <https://epravda.com.ua/publications/2023/01/31/696489/>.

20. Oliynyk, D. (2022). *Obih virtualnykh aktyviv v Ukraini* [Circulation of virtual assets in Ukraine]. Available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/oliinik.pdf>.